

УДК 330.131.7:336

Петренко Ольга Павлівна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства
Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, Україна
ORCID 0000-0001-9722-3785
leka_m@ukr.net

Зюзіна Анастасія Юрївна

здобувачка спеціальності Економіка,
Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, Україна
nastazuzina8@gmail.com

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація

В статті розглянуто фінансову нестабільність економіки країни, яка веде до фінансових ризиків аграрних підприємств. Розкрито вплив фінансових ризиків на результати фінансової діяльності підприємства. Серед сучасних фінансових ризиків підприємства виділено, як найбільш актуальні, такі: ризик неплатоспроможності, ризик зменшення фінансової стійкості, інфляційний ризик, валютний ризик. Розкрито підвиди валютного ризику. На основі проведеного дослідження визначено вплив інфляційного ризику на інвестиційний прибуток та активи підприємства. Встановлено, що аграрні підприємства недостатньо уваги приділяють питанням управління фінансовими ризиками. Тому, для покращення управління підприємством та нейтралізації фінансових ризиків згруповано методи їх нейтралізації.

***Ключові слова:** фінансові ризик, ризик неплатоспроможності, ризик зменшення фінансової стійкості, інфляційний ризик, валютний ризик, ризик трансакції, споживчі ціни, диверсифікація, НБУ.*

UDC 330.131.7:336

Petrenko Olga P.,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
of the Department of Economic Theory and Economics
of Enterprises Odessa State Agrarian University
ORCID [0000-0001-9722-3785](https://orcid.org/0000-0001-9722-3785)
leka_m@ukr.net

Zyuzina Anastasia Y.,

a student majoring in Economics,
Odessa State Agrarian University, Odessa, Ukraine
nastazuzina8@gmail.com

FINANCIAL RISKS IN THE ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract

The purpose of the article is to assess the impact of financial risks on the activities of agricultural enterprises in crisis conditions.

The scientific novelty. The influence of financial risks on the results of the company's financial activity is revealed. Among the modern financial risks of the enterprise, the following are highlighted as the most relevant: risk of insolvency, risk of reduced financial stability, inflation risk, currency risk. The subtypes of currency risk are disclosed. Based on the conducted research, the impact of inflation risk on investment income and company assets was determined. It was established that agricultural enterprises do not pay enough attention to the issues of financial risk management. This is due to the following factors: firstly, the lack of finance specialists who could detect, identify, and evaluate the impact of financial risks in the agricultural sector; secondly, a low level of awareness of the impact of financial risks on the results of financial and economic activity and their management mechanisms; thirdly, the concentration of enterprise managers on overcoming production (technological) and natural and climatic risks that are more traditional for agriculture. Therefore, to improve enterprise management and neutralize financial risks, methods of their neutralization are grouped.

Conclusions. When assessing the financial risk that an enterprise can take on and developing methods for minimizing this risk, it is necessary to proceed primarily from the profile of its financial activity, the availability of the necessary resources to implement a financing program for the possible consequences of the risk, relations with partners and consumers, and also it is necessary to take into account the strategy and its main goals. Currently, we are watching how the Ukrainian financial system is facing the most difficult test in its history, and this is a test of its strength by war. As world experience shows, it is possible to survive and win even in a war economy, but this requires solving a number of new tasks. Today, the National Bank of Ukraine fully controls the entire situation of the financial sector and responds to new problems in a timely manner.

Key words: financial risk, insolvency risk, risk of reduced financial stability, inflation risk, currency risk, transaction risk, consumer prices, diversification, NBU.

Вступ. Фінансовий ринок України – важлива складова забезпечення розвитку економіки країни та її функціонування як необхідного джерела інвестицій. Масована агресія Росії в Україні значно підвищила рівень ризиків, які впливають на стабільність фінансової системи. Водночас фінансовий ризик, який займає одне з основних місць у загальному портфелі ризиків аграрних підприємств, становить найбільшу частку загального економічного ризику та впливає на різні аспекти господарської діяльності аграрних підприємств. Ступінь впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності будь-якого підприємства тісно пов'язаний з економічною ситуацією в країні, тому процес оцінки та мінімізації впливу фінансових ризиків актуалізує обрану тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених окреслюють загальну тему ризику та визначають цей термін як природу ситуації з невизначеним результатом, у якій несприятливі наслідки є обов'язковими. Так, Стешенко О. Д. визначає, «що ризик – це ймовірність (загроза) втрати

підприємцем частини ресурсів, недоотримання прибутків або поява додаткових витрат внаслідок здійснення господарської діяльності» [1, с. 11].

Останкова Л. А. та Шевченко Н. Ю. визначили поняття ризику як «імовірність події чи групи споріднених випадкових подій, які спричинюють збитки об'єкту, який володіє даним ризиком» [2, с. 8].

Фінансовий ризик, одна з найскладніших категорій, яка відображає сприйняття об'єктивно існуючих невизначеностей і конфліктів, притаманних всьому процесу підготовки, управління, прийняття рішень і оцінки суб'єкта господарювання [3, с. 204].

Деякі автори визначають, що «..фінансовий ризик пов'язаний з використанням підприємством джерел капіталу, з його спроможністю своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед різними контрагентами, а також з проведенням операцій на фінансовому ринку». Вони також зазначили дуже точний перелік видів фінансових ризиків підприємства: кредитний ризик, ризик зниження фінансової стійкості, ризик банкрутства, інвестиційний, інфляційний, процентний, валютний, відсотковий, депозитний, структурний та податковий ризику [4, с. 258].

З точки зору глобальних взаємозалежностей у галузях сільського господарства фінансові ризики, пов'язані з фінансовою стійкістю та продуктивністю компаній. Ці ризики пов'язані з політичними факторами, екологічними факторами, політикою скорочення ресурсів та ефективністю управління підприємством [5, с. 490].

Таким чином, можна зазначити, що фінансовий ризик – обов'язкова складова підприємства, яка змушує керівництво підприємства здійснювати керівництво фінансовою діяльністю безперервно та цілеспрямовано, зважаючи на зовнішні та внутрішні фактори впливу.

Метою дослідження є оцінка впливу фінансових ризиків на діяльність аграрних підприємств в умовах кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі своєї діяльності суб'єкти господарювання діють в умовах мінливого ринкового середовища та постійно стикаються з ризиками, особливо фінансовими.

Однією з основних проблем аграрних підприємств є недостатнє забезпечення та неефективний контроль власних фінансових ресурсів. З цього витікає, що серед найбільш актуальних ризиків можна виділити саме ризик неплатоспроможності та ризик зниження фінансової стійкості. Але необхідно зауважити, що країна переживає скрутні часи. Криза, викликана пандемією COVID-19, переросла в економічну кризу, викликану війною. А з цим і значні негативні та довгострокові наслідки для фінансового сектора країни. В даній ситуації до виділеного переліку фінансових ризиків доцільно додати ще валютний та інфляційний ризик. Поняття основних фінансових ризиків сьогодення притаманних аграрним підприємствам розкрито на рис. 1.

Рис 1. Фінансові ризики

Джерело: сформовано авторами

Валютний ризик - довгострокові або короткострокові коливання валютного курсу. Його в свою чергу можна поділити на три підвиди:

- економічний валютний ризик;
- ризик трансакції;
- ризик перерахунку з однієї валюти в іншу (рис. 2).

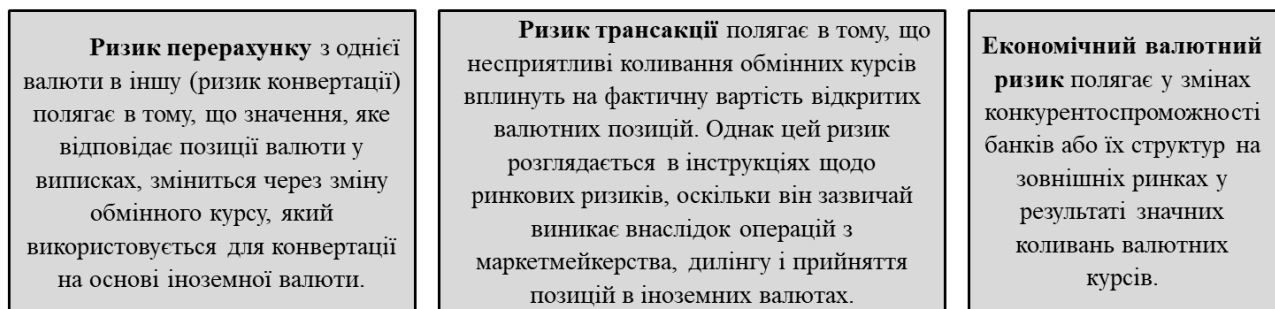

Рис 2. Підвиди валютного ризику

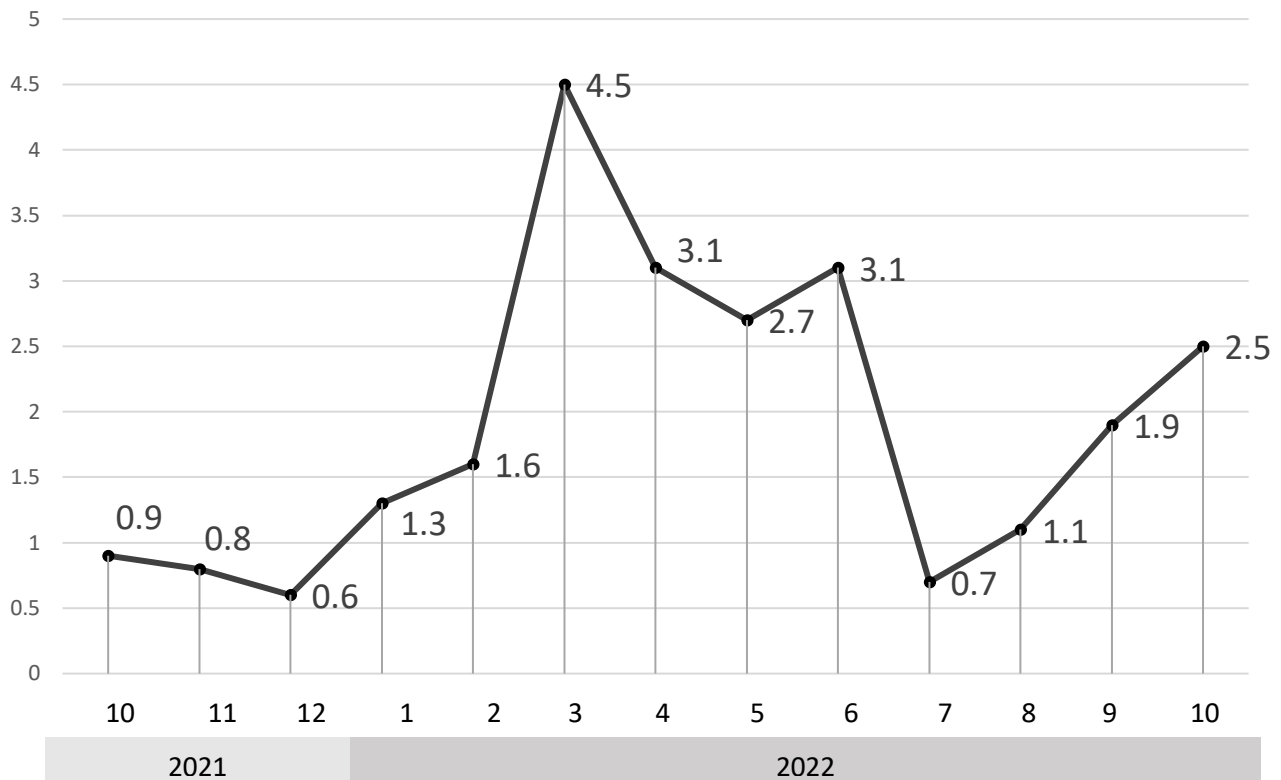
Джерело: сформовано авторами

Домогосподарства уважно стежать за обмінними курсами як надійним джерелом заощаджень, захищеним від інфляції та нестабільних банківських скандалів. Підприємства ретельно аналізують зміни обмінних курсів, щоб зрозуміти майбутні виробничі витрати та очікувану віддачу. Коли виробництво сильно залежить від імпортних матеріалів, висока волатильність обмінного курсу ускладнює планування виробництва. А коли значна частина продажів відбувається в іноземній валюті, це ще більше ускладнюється непередбачуваністю майбутніх надходжень. Єдиним показником, який може відсунути курси валют на другий план, є інфляція, яка часто збігається з падінням валюти.

Інфляційний ризик означає, що інфляція може зашкодити ефективності інвестицій або вартості активів. Метою інвестора є купівельна спроможність,

яка називається реальною віддачею. Інфляція зменшує попит на гроші, неочікувані зміни в інфляції представляють ризик того, що реалізований прибуток від інвестицій або майбутня вартість активу буде нижчою, ніж очікувалося в майбутньому.

Зрозуміло, що війна в країні радикально впливає на індекс інфляції. Так, індекс споживчих цін, обчислений Державною службою статистики в жовтні склав 102,5% (рис. 3).

**Рис 3. Зміни споживчих цін у 2021-2022 роках
у відсотках до попереднього місяця**

Джерело: сформовано авторами

З рис. 2 видно, що найбільша зміна споживчих цін спостерігається з березня по лютий – в перший місяць військового вторгнення Росії в Україну. Цим пояснюється сплеск інфляції, але рівень споживчих цін залишається стабільним. Національний банк України зазначає, що протягом останніх місяців базова інфляція стабілізувалася в основному за рахунок корекції цін на соняшникову олію та зміцнення курсу гривні.

В аграрному секторі фінансові ризики щільно пов'язані з логістичною сферою. Виклики для логістичної галузі виникли ще за кілька років до початку нового етапу російсько-української війни. Через пандемію ринок почав прискорювати локалізацію та переміщення ланцюгів поставок ближче до країн, де виробляється або продається продукт. Але у 2022 році компанії мали приймати рішення якомога швидше.

Загальновідомо, що український експорт сільськогосподарської продукції посідає одне з передових міст в світі. Хоча війна зруйнувала багато існуючих ланцюгів співпраці з іноземними партнерами, агробізнес зараз активно відновлює угоди.

Ефективність діяльності логістичної системи багато в чому визначається раціоналізацією руху фінансових потоків та їх гармонічним поєднанням з матеріальними, інформаційними та сервісними потоками. Підвищення ефективності руху товарних потоків досягається головним чином за рахунок поліпшення їх фінансового обслуговування, отже контроль та мінімізація фінансових ризиків в цій сфері не має оминатися керівництвом.

Встановлено, що аграрні підприємства недостатньо уваги приділяють питанням управління фінансовими ризиками. Це обумовлено такими факторами:

по-перше, відсутність спеціалістів з фінансів, які могли б виявити, ідентифікувати, оцінити дію фінансових ризиків у аграрному секторі;

по-друге, низький рівень інформованості про вплив фінансових ризиків на результати фінансового-господарської діяльності і механізми управління ними;

по-третє, сконцентрованість керівників підприємств на подоланні більш традиційних для сільського господарства виробничих (технологічних) та природно-кліматичних ризиків.

При управлінні фінансами необхідно обмежувати або мінімізувати ризики, що виникають у процесі фінансових операцій. До процесу управління фінансовими ризиками включають: ідентифікацію ризику, оцінку ризику, вибір стратегії та інструментів управління ризиком, моніторинг ризику [6, с. 62].

Основна роль корпоративної системи методів управління фінансовими ризиками належить внутрішньому механізму нейтралізації.

Внутрішній механізм нейтралізації фінансового ризику – це система методів мінімізації негативних наслідків, які вибираються та реалізуються всередині самого підприємства.

Об'єктом використання внутрішнього механізму нейтралізації є, в принципі, усі види прийнятних фінансових ризиків, значна частина ризиків критичної групи та незастрахованих катастрофічних ризиків, якщо на підприємстві приймають їх виходячи з об'єктивної необхідності. В сучасних умовах внутрішні механізми нейтралізації беруть на себе більшу частину фінансових ризиків компанії.

Перевагою використання внутрішніх механізмів для нейтралізації фінансового ризику є високий ступінь альтернативи затвердженим управлінським рішенням, які зазвичай не залежать від інших організацій. Залежно від конкретних умов фінансової діяльності та фінансових можливостей підприємства в процесі нейтралізації негативних наслідків може бути врахований вплив внутрішніх факторів на рівень фінансового ризику.

Основні форми внутрішніх механізмів нейтралізації фінансових ризиків на підприємстві представлено на рис. 4.

Рис 4. Основні форми внутрішніх механізмів нейтралізації фінансових ризиків на підприємстві

Джерело: сформовано авторами

На кожен метод є власні правила використання, але їхнє вірне поєднання та застосування допоможе знизити вплив фінансових ризиків на діяльність підприємства [7, с. 389].

Одним із найпростіших способів управління фінансовими ризиками є уникнення, що передбачає розробку та практичне впровадження заходів, спрямованих на повне виключення того чи іншого виду фінансового ризику. Основною перевагою даного методу є його простота. Проте, застосування цих заходів аграріями у межах аналізованого методу управління ризиками пов'язане із значними складнощами. По суті, єдиним заходом, що дозволяє сільськогосподарським виробникам уникати деяких видів фінансових ризиків, є обмеження короткострокових фінансових вкладень, проте на практиці відмова від подібних вкладень найчастіше є не результатом застосування системи управління фінансовими ризиками, а зумовлений елементарною відсутністю тимчасово вільних фінансових ресурсів у сільськогосподарських виробників.

Лімітування фінансових ризиків передбачає встановлення певних нормативів, виконання яких дозволяє мінімізувати негативні наслідки реалізації

критичних та катастрофічних ризиків. Використовується система обмежень, яка може бути різною. Однак у сільському господарстві найчастіше застосовується лімітування максимального рівня боргового навантаження, максимального терміну та обсягу дебіторської заборгованості; мінімальної частки ліквідних активів.

Диверсифікація ризиків — фінансово-математична модель оптимізації прийняття управлінських фінансових рішень з метою зменшення сукупного фінансового ризику за рахунок його усереднення між складовими, що характеризуються різним рівнем специфічного ризику. Виділяють п'ять основних форм диверсифікації (рис. 5). В свою чергу Крамаренко Г.О. та Чорна О.Є. виділяють декілька інші форми, такі як: диверсифікація покупців, диверсифікація фінансової діяльності, валютної корзини, портфеля цінних паперів підприємства, програм реальних інвестицій, депозитного портфеля [9, с. 439].

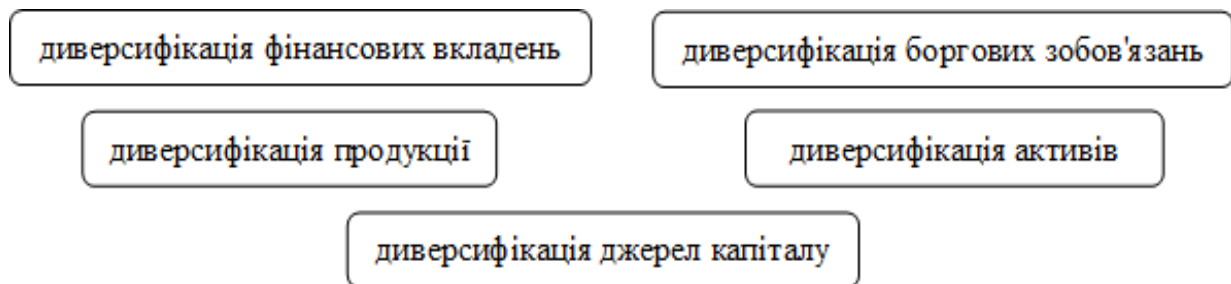

Рис 5. Основні форми диверсифікації

Джерело: побудовано авторами

Говорячи про інфляційний ризик, слід зазначити, що одним із способів його мінімізації є включення інфляційної надбавки до оцінки номінального доходу від фінансових операцій. Якщо важко передбачити рівень інфляції, реальні доходи від фінансових операцій можна конвертувати в зворотну пропорцію в національну валюту за поточним курсом і заздалегідь перевести в одну зі стабільних конвертованих валют на час розрахунку фінансової операції.

Отже, нейтралізація фінансових ризиків є сукупністю методів і шляхів мінімізації можливих ризиків. Тому пропонуємо застосовувати чітку політику та індивідуальні стратегії для пом'якшення цих потенційних ризиків. Оцінюючи фінансовий ризик, який може взяти на себе підприємство, і розробляючи методи мінімізації цього ризику, необхідно виходити насамперед із профілю його фінансової діяльності, наявності необхідних ресурсів для реалізації програми фінансування можливих наслідків ризику, відносин з партнерами та споживачами, а також необхідно враховувати стратегію та її основні цілі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В даний час спостерігаємо як українська фінансова система стикається з найважчим випробуванням у своїй історії і це перевірка на міцність війною. Як показує світовий досвід, навіть у воєнній економіці можна вижити і перемогти, однак це потребує вирішення низки нових завдань. Національний банк України на

сьогоднішній день повністю контролює всю ситуацію фінансового сектору, та своєчасно реагує на нові проблеми, що в котрий раз свідчить про незламність країни. Подальші дослідження фінансових ризиків в діяльності аграрних підприємств будуть присвячені вивченню впливу логістичних ризиків на фінансові результати діяльності підприємств.

Список використаних джерел:

1. Стещенко О.Д. Економічні ризики: Навч. посібник. Харків, 2011. 145 с.
2. Останкова Л.А., Шевченко Н.Ю. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками. Навч. посіб. Київ, 2011. 256 с.
3. Гречко А. В. Дослідження фінансових ризиків на прикладі ПАТ «Агрохімцентр». *Сучасні проблеми економіки і підприємництва: збірник наукових праць*. 2012. Вип. 10. С. 203–208.
4. Момот Т.В., Безугла В.О., Тараруєв Ю.О., Кадничанський М.В., Чалий І.Г. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. Київ: Цент учбової літератури, 2011. 712 с.
5. Pirtea1 M.G., Noja G.G., Cristea M., Panait M. Interplay between environmental, social and governance coordinates and the financial performance of agricultural companies. *Agric. Econ. – Czech*. 2021. №67. С. 479-490
6. Костецький В.В., Бутов А.М. Напрямки побудови системи управління фінансовими ризиками на підприємстві. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 3. С. 60-66.
7. Пожар Є.П. Аналіз фінансових ризиків та методи їх нейтралізації на підприємстві. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 43. С. 387-391.
8. Валютний ринок. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/currency-market> (дата звернення 21.11.2022)
9. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент: підручник. Київ, 2009. 520 с.

References:

1. Steshenko, O.D. (2011) Economic risks: tutorial. Kharkiv. 145 [in Ukrainian]
2. Ostankova, L.A. & Shevchenko, N.Yu. (2011) Analysis, modeling and management of economic risks: tutorial. Kyiv. 256 [in Ukrainian]
3. Grechko, A. V. (2012) Research of financial risks on the example of PJSC "Agrochemical Center". *Modern problems of the economy and entrepreneurship: a collection of scientific papers*. vol.10. 203–208. [in Ukrainian]
4. Momot, T.V., Bezugla, V.O., Tararuev, Yu.O., Kadnychanskyi, M.V. & Chalyu, I.G. (2011) Financial management: tutorial. Kyiv: Center of educational literature. 712. [in Ukrainian]
5. Pirtea1, M.G., Noja, G.G., Cristea, M. & Panait, M. (2021) Interplay between environmental, social and governance coordinates and the financial performance of agricultural companies. *Agric. Econ. – Czech*. vol.67. 479-490.

6. Kostetsky V.V. & Butov A.M. (2016) Directions for building a financial risk management system at the enterprise. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. vol. 3. 60-66. [in Ukrainian]
7. Fire, E.P. (2020) Analysis of financial risks and methods of their neutralization at the enterprise. *Market infrastructure*. vol. 43. 387-391. [in Ukrainian]
8. Foreign exchange market. NBU. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/markets/currency-market>. [in Ukrainian]
9. Kramarenko, G.O. & Chorna, O.E. (2009) Financial management: a textbook. Kyiv. 2009. 520 c. [in Ukrainian]